

13. Назаров В.Н. Опыт хронологии русской этики в XX в.: третий период (1960-1990) / В.Н. Назаров // Этическая мысль. – Вып.4. – М.: Гардарики, 2003. – С.179-197.
14. Основы биоэтики : учеб. пособие / Я.С.Яскевич и [др.]. – Минск: Выш. шк., 2009. –351 с.
15. Прокофьев А.В. Универсальное и партикулярное содержание морали, или Как возможны специальные нравственные обязанности? / А.В. Прокофьев // [Электронный ресурс].- Режим доступа: iph.gas.ru/ uprfiele/toot
16. Сухомлинська О.В. Цінності в історії розвитку школи в Україні / О.В.Сухомлинська // Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. збірник / За ред. О.Сухомлинської. – К., 1998. – С. 3-8.
17. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад.школа, 1978. – 263 с.
18. Сухомлинський В.О. Листи до сина // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. -К.: "Рад.школа", 1977. – С. 585-658.
19. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К.: "Рад.школа", 1977. – С. 283-583.
20. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.5. – К.: "Рад.школа", 1977. – С. 551-562.
21. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. -К.: "Рад.школа", 1977. С.9-279.
22. Сухомлинський О.В. Сто порад учителю // Вибрані твори : В 5 томах. –Т.2. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 472-489.
23. Сухомлинський В.О. Школа і природа // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.5. -К.: "Рад.школа", 1977. – С. 536-551.
24. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.2. – К.: "Рад.школа", 1977. – С.149-418.
25. Сухомлинський В.О. Етюди о коммунистическом воспитании // Этюды о В.А.Сухомлинском. Педагогические апокрифы /Составление, предисловие, послесловие, комментарии, выступления к частям О.В.Сухомлинской: научно-популярное издание. – Х.: Акта, 2008. – 431 с.
26. Хоружа Л.Л. Педагогічна етика / Л.Л.Хоружа // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. Ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
27. Шапинская Е.Н. Культурология после постмодернизма / Е.Н.Шапинская // Культурологический журнал: электронное периодическое рецензируемое научное издание. – 2010. -№1. // [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.cr-journal.ru/rus/journals/9.html&j_id=2
28. Шуман С. Социальная этика в условиях неразвитой публичности / Сергей Шуман // [Электронный ресурс].- Режим доступа: [nmnbu.eu / authors/ 115.htm](http://nmnbu.eu/authors/115.htm)
29. Экоэтика: концепция и программа действий международного союза экоэтики // [Электронный ресурс].- Режим доступа: www.ecoethics.ru
30. Этика // Постмодернизм. Энциклопедия. – Минск: Интерпрессервис; Книжный дом. – 2001. – 1040 с.
31. Этюды о В.А.Сухомлинском. Педагогические апокрифы /Составление, предисловие, послесловие, комментарии, выступления к частям О.В.Сухомлинской: научно-популярное издание. – Х.: Акта, 2008. – 431 с.

УДК 37.013

ШКОЛА ПОЧИНАЄТЬСЯ З УЧИТЕЛЯ

Ігор ДОБРЯНСЬКИЙ, Ольга НАУМЕЦЬ (Кіровоград)

В статті висвітлюється погляд авторів на роль і місце вчителя в сучасній школі. Використовуючи досвід великого педагога-дослідника В.О. Сухомлинського, робиться спроба відповісти на ключові питання: яким має бути сьогодні вчитель, які ідеали йому сповідувати, коли життєва практика ставить під сумнів ідеали гуманізму, віддаючи перевагу силі й спритності. За якими законами він мусить жити й працювати, аби не зрадити ані своєї професійної честі, ані покликання педагога.

Ключові слова: педагог-новатор, педагогічний професіоналізм, батьківський університет, громадська і наукова діяльність.

В статье авторами изложен взгляд на роль и место учителя в современной школе. Используя опыт великого педагога-исследователя В.А. Сухомлинского, делается попытка ответить на ключевые вопросы: каким должен быть современный учитель, какие идеалы ему исповедовать, когда жизненная практика ставит под сомнение идеалы гуманизма, отдавая предпочтение силе и сноровке. По каким законам он должен жить и работать, чтобы не предать ни свою профессию, ни призвание педагога.

Ключевые слова: педагог-новатор, педагогический профессионализм, родительский университет, общественная и научная деятельность.

Постановка проблеми. Педагог-новатор В.Сухомлинський увійшов у історію не тільки вітчизняної, а й зарубіжної педагогіки. Його праці перекладені багатьма мовами світу. Павлицька школа, якій він присвятив 22 роки свого життя і сьогодні залишається осередком гуманізму, оскільки вся система діяльності великого вчителя була побудована на високих принципах любові, глибокій повазі до

особистості дитини. Коли його запитували: «Що було найголовнішим у Вашому житті?» – він відповідав: «Любов до дітей». Твердо вірив у могутню силу виховання, в талант і творчі сили кожного вихованця, бачив у кожному з них насамперед Людину. У зв'язку з цим він писав: «Навряд чи хто з нас, учителів, доживе до 2000 року, а учні зустрінуть ХХІ століття в розквіті творчих сил. Вони будуть господарями світу –

інженерами, агрономами, лікарями, педагогами, будівельниками. Але передусім кожен має стати людиною – людиною з ясним розумом, благородним і мужнім серцем, золотими руками» [т.4, с.385].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останнього півстоліття вийшло друком чимало педагогічних розвідок, його ідеї лягли в основу багатьох наукових досліджень. Це В.Ф. Шаталов, С.М. Лисенкова, І.Л. Волков, Є.М. Ільїна, Ш.О. Амонашвілі. Ідеї В. Сухомлинського – методологічні засади досліджень цілої плеяди українських учених (В.І. Бондар, В.Г. Бутенко, О.І. Виговська, О.І. Вишневський, Г.І. Іванюк, І.А. Зязюн, Б.З. Козак, Л.І. Макарова, В.М. Оржеховська, П.П. Осухова, Є.Ю. Парамонов, В.С. Петрович, Г.П. Пустовіт, С.В. Рудаковська, А.Й. Сиротенко, О.В. Столяренко, І.Г. Тараненко, Л.В. Ткачук, та ін.).

Автори сучасних концепцій особистісно-зорієнтованого навчання І.Д. Бех, В.О. Білоусова, С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований, О.Я. Савченко, І.С. Якиманська переконливо доводять необхідність гуманізації як однієї з найважливіших умов відродження національної освіти. Гуманізація освіти проголошена базовим принципом реалізації державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) і полягає в «утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті особистісних потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи» [3].

Але й сьогодні, на початку XXI століття, в такий непростий період глобального переосмислення життя, період, сповнений мало не первісним культом сили і насилля, його неперевершений педагогічний спадок залишається невичерпною життєдайною криницею, яка не припиняє жити, надихати все нові й нові покоління педагогів, батьків, громадськість, а його життя – коротке як спалах, надихає, вражає, захоплює. То якою ж була ця надзвичайно талановита, одержима і трудолюбива людина?

Мета статті: на прикладі життя й діяльності великого педагога-дослідника В.О. Сухомлинського довести, що ключовою постаттю в новій школі має бути справжній Учитель. Бо за твердим переконанням Василя Олександровича, «Школа – це, образно кажучи, тонкий і чутливий музичний інструмент, який творить мелодію людської гармонії, що впливає на душу кожного вихованця, але творить лише тоді, коли цей інструмент добре настроєний, а настроє його особистість педагога, вихователя» [т.1, с.197]. І далі: «Талант педагога збільшується в десятки разів, якщо його праця ґрунтується на цінностях, накопичених педагогічним колективом, – тими

педагогічними поглядами, традиціями, які живуть у школі не одне десятиріччя» [т.1, с. 199]. Школа – це духовна колицка народу, в якій повинні панувати чотири культу Батьківщини, Людини, Матері й рідного Слова.

Виклад основного матеріалу.

В.О.Сухомлинський вважав, що основні риси, які мають бути притаманні вчителю, – це висока моральність, віра в дитину і щира любов та повага до неї. "Головне, – підкреслює педагог, – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини – дитини" [т.5, с. 114]. Він не визнавав браку в педагогічній діяльності і вважав, що тільки той, хто палко любить дітей і свій предмет, хто беззавітно віддався улюбленій справі, може бути педагогом. Для нього заповітом стали слова учителя Л.М.Толстого: «Якщо вчитель має лише любов до справи, він буде хорошим учителем. Якщо вчитель має лише любов до учня, як батько, як мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, – він досконалий учитель» [5].

За багато років педагогічної праці він виробив правила, дотримання яких сприяє досягненню високого рівня професіоналізму. Ось деякі з них:

1. Будьте доброзичливі, ставтесь до дитини так, як до власного сина, відчувайте серцем кожного [т.2, с. 432].

2. Для того, щоб учні набували знання, думаючи, вчителю необхідно добре знати їх знання. І радив кожному вчителю: аналізуючи якість знань, чітко виділяйте в них ті, які вони повинні міцно запам'ятати і зберегти в пам'яті. [т.1, с. 199].

3. Щоб пробудити інтерес до читання наукової літератури, потрібно під час викладання використовувати не лише запрограмований матеріал. Учитель повинен знати в десять-двадцять разів більше того, що викладено в підручнику [т.2, с. 473].

4. Справжнє душевне спілкування народжується там, де вчитель надовго стає другом і однодумцем дитини, товаришем у загальній справі. Справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, у якому вихователь і вихованець об'єднані багатьма інтересами і захопленнями. Він притримувався правила, запозиченого у Януша Корчака: «Потрібно підніматись до духовного світу дитини, а не опускатись до нього» [т.3, с. 10].

5. Урок іде цікаво – це значить, що навчання, мислення супроводжується почуттями піднесення, схвилюваності учня, подиву, інколи навіть зачудування перед істиною, яка відкривається усвідомленням і відчуженням своїх розумових сил, радістю творчості, гордістю та величчю розуму й волі. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості вихователя в справі виховання. [т.2, с. 479, 555].

В.Сухомлинський дійсно по-справжньому почав здійснювати завдання – навчати всіх дітей і навчати добре. Для цього не жалів ні часу, ні сил. Зубріння замінив працею думки, творчістю, домагався у кожного учіння з захопленням, а батьків привчав розуміти кожний порух дитячого серця.

Новаторські набуття В.О.Сухомлинського – це школа Радості і школа під «голубим небом», уроки мислення серед природи і бесіди з Людинознавства, «Золота хрестоматія дитинства» й літературні твори як зразки... В педагогічній системі павлівського вчителя органічно поєднувались народні звичаї, класична педагогіка і власні педагогічні знахідки.

Ось як він писав: «Ми вчимо бачити найтонші відтінки краси природи в усі пори року, у будь-яку погоду. Не раз ми виходимо на світанку на околицю села зустрічати зимове сонце, милуємося переливами барв на снігових кучугурах, вслухаємось у дзвінку капель, вдивляємось у розмальовані сонцем алмазні бурульки, що звисають з дахів... Навесні діти милуються пробудженням життя. Перші розпуклі бруньки дерев, перші весняні квіти, перші стрілки трави, перший метелик, перші кумкання жаби, перша ластівка, перший грім – усе це входить у духовне життя дитини як краса вічного життя. Справжнє свято для дітей – цвітіння садів» [т1, с.178-179].

Власною педагогічною діяльністю, унікальним педагогічним експериментом в Павлівській середній школі він переконливо довів, що школа як соціальний інститут в змозі виконати всі свої функції лише за умови тісного співробітництва з соціальним оточенням, як відкрита соціальна система. «В школі вчать не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатство науки і мистецтва. В школі навчають жити» [т.2, с. 432].

Його робочий день розпочинався рано вранці. Він вставав о четвертій годині ранку і писав свої твори, до початку уроків зустрічався з правлінням колгоспу, а близько восьмої виходив на ганок школи і вітав своїх колег, вихованців. Сам проводив уроки, в Павлівській школі практично кожний урок був відкритим. Василь Олександрович багато читав, досконало володів

методикою викладання усіх загальноосвітніх предметів, які викладались у середній школі. Він знав декілька іноземних мов, багато подорожував з учнями і сам, побував на Кубі, в Німеччині, Чехії, Польщі, Білорусії, Казахстані, зустрічався з колегами, щедро ділився власними надбаннями, охоче переймав кращий досвід інших. Щороку відвідував до 200 уроків у своїх колег, про що свідчать книги аналізу уроків, які дбайливо зберігаються в меморіальному науково-педагогічному музеї, давав цінні рекомендації щодо їх вдосконалення. Учителі уважно дослухалися до критичних зауважень і мудрих порад. Відвідування і аналіз уроків, перевірка зошитів і класних журналів, педагогічні ради й психолого-педагогічні семінари – все це, звичайно входить до обов'язків кожного директора школи. Тільки Василь Олександрович робив це не стандартно. Кожний, хто працював з ним, відчував його розум, очарування, силу.

Велика заслуга В.О. Сухомлинського в тому, що він зумів створити колектив учителів-одномумців, який складався з талановитих, творчих, ініціативних, працьовитих педагогів і які спільно долали нелегкий шлях – виховували справжніх Громадян.

Широкі соціальні зв'язки Василя Олександровича були спрямовані на індивідуальний розвиток і виховання кожної дитини, укріплення її фізичного, морального, психічного здоров'я, педагогічну підтримку і допомогу сім'ї. Павлівська школа сприяла розширенню нових знань, педагогічному просвітництву, підвищенню культурного рівня громадян. До шкільного життя часто долучались місцеві жителі, батьки. Учитель – перший світоч інтелектуального життя школи, і директор школи В.Сухомлинський надавав великого значення його духовному росту, вчив умінню знаходити стежинку до кожної дитини, застерігав від грубого і нетактовного поводження з батьками.

– Краще розпочати розмову так, – радив, бувало, він класному керівникові: «Ваш син – непоганий хлопчик, вчора разом з хлопцями непогано потрудився в полі, і в математиці начебто-то розуміється, тільки ось погано у нього з письмом. Давайте разом допоможемо йому. Я, як вчитель, а ви продиктуєте йому декілька текстів, прослідкуєте за його домашньою роботою. Ось так разом допоможемо йому стати кращим».

З учителями Павлівської школи Василь Олександрович вибудував таку систему роботи з батьками, яка допомагала їм оволодіти основами батьківської педагогіки, мистецтва виховання. Згадаймо, чи не вперше в державі там діяла школа для батьків, яка перетворилась на справжній батьківський університет, у якому

педагогами та психологами проводилися лекції й бесіди, спрямовані на вирішення проблем у навчанні та вихованні школярів. На думку педагога, у роботі батьківського університету мають враховуватися такі вимоги: диференційованість змісту освіти з урахуванням вікових особливостей дітей, рівня педагогічної культури, чітка організація системи педагогічної освіти, практична спрямованість занять, використання індивідуальних і групових форм роботи; позитивне ставлення батьків до педагогічного просвітництва, інтерес до педагогічних знань [1, с. 5].

В.О. Сухомлинський радив розподіляти слухачів батьківської школи на групи за віком їхніх дітей: молоде подружжя, у якого немає дітей; батьки дітей дошкільного віку; батьки учнів 1–2 класів; батьки учнів 3–4 класів; батьки учнів 5–7 класів; батьки учнів 8–10 класів; батьки, діти яких мають відхилення у розвитку. Зміст педагогічної підготовки розкривається й конкретизується у програмах, методичних матеріалах. У книзі "Розмова з молодим директором школи" Василь Олександрович запропонував орієнтовну тематику лекцій для батьків згаданих груп. Така копітка робота допомагала їм зрозуміти сутність батьківської любові, побачити наслідки жорстокості та зловживання батьківською владою.

Знали його в селі всі: одним допоміг доброю порадою, іншим – добрим словом, третім – прикладом і завжди – переконанням, адже переконання вчителя – найцінніша його професійна якість: «Я готовий скоріше голову віддати на відсіч, – писав Василь Олександрович. – ніж відмовитись від того, що я кажу, чому навчаю своїх вихованців».

Односельці взагалі тягнулись до Василя Олександровича, а він терпляче вислуховував кожного. Його задушевність, м'якість, простота допомагали легко і швидко зближатись з людьми. Жителі селища поважали і цінували директора школи. Його обирали депутатом селищної ради усіх скликань, часто – членом райвиконкому. І він завжди виправдовував довіру народу. За пропозицією депутата В.Сухомлинського в Павлиші були збудовані будинок культури, ясла-сад, добудована школа. За його ініціативою були заасфальтовані вулиці і тротуари селища. Разом з учителями і дітьорою Василь Олександрович перетворили пришкільну ділянку в рідкісний квітучий сад. Разом будували житло для односельців, працювали у полі, на фермі, разом проводили свята – День Матері, День Батька, День Врожаю, День Казки, започатковували традиції – Свято прильоту птахів, першої борозни. Батьки керували багатьма гуртками – теслярським, підготовки водіїв, випічки хліба, народних ремесел.

Неодноразово обирався він і до складу Онуфріївської районної Ради. Виступав на Пленумах райкому, домагався посилення ролі громадських організацій і сім'ї у вихованні дітей.

Як член районної ради народної освіти Василь Олександрович очолював методичну секцію директорів шкіл, допомагав колегам порадами, як, наприклад, створити в школі багатий інтелектуальний фон, як перетворити оцінку із засобу примусу у засіб творчого розвитку, як прилучити дитину до книги, мистецтва.

На базі Павлиської школи і сьогодні проводяться відкриті уроки, вона й зараз відроджується, а тоді її директор вів ще й психологічний семінар класних керівників, навчав їх системі педагогічної взаємодії. В роботі вчителя, любив він підкреслювати, не повинно бути шаблону. Не можна, наприклад, збір металобрухту, макулатури або цінних лікарських рослин перетворювати в кампанію і робити це для звітності. Кожний захід у школі повинен, передусім, виховувати. Для нас важливі люди, а не машини, важливо, яким, а вже потім, ким стане наш вихованець. Саме тому важлива не кількість заходів, що проводяться в школі, а їх якість.

Чимало людей були вражені працелюбством В.О. Сухомлинського, а дехто ще й зараз недовіриливо запитують: «А коли він все це встигав робити?», «Де знаходив час, щоб прочитати таку прірву книг?». А він ніколи не говорив про себе, а вставав зі сходом сонця і працював, працював... .

Тяжко хворий, з фронтними осколками в серці, він щоденно планував свою роботу, щоб не приведи Господь, не упустити чого-небудь в складному процесі становлення особистості дитини. В музеї зберігається перша записна книжечка, заповнена його акуратним убористим почерком: «План роботи директора Павлиської середньої школи на 1949-1950 навчальний рік» і останній річний план, складений В.О. Сухомлинським. А ще зразки творів для старшокласників: «За що я люблю свою Батьківщину?», «Що таке дружба?», «Значення книги в моєму житті», «Мій ідеал» тощо.

В музеї на стелажах – невеликі акуратні папки з вирізками з газет і журналів. Їх близько шістдесяти. На кожній відповідний напис: «Сім'я». «Духовне життя юнаків і дівчат», «Самодіяльність дітей». «Питання виховання ідеології школярів». Це, загалом, зрозуміло: все має безпосереднє відношення до школи. А ось такі надписи: «Проблеми науки і техніки», «Народонаселення», «Сільськогосподарське виробництво і побут села». Чи не свідчать вони про багатство інтересів і широту пошуків педагога-майстра, який намагався виховати

кожного свого учня людиною з багатогранними запитамі і устремліннями.

А ще була його власна бібліотека, в якій налічувалось близько двадцяти тисяч книг. Ними користувались вчителі, школярі, жителі селища. Василь Олександрович був одним з ініціаторів створення власних бібліотек.

А яку обширну переписку він вів! Тільки за останні два роки життя він отримав близько семи тисяч листів – від учених, учителів, батьків. Він підтримував тісний зв'язок з вихователями важких підлітків, вивчив близько 400 особових справ неповнолітніх правопорушників.

Звідки беруться важкі діти? На це питання В.Сухомлинський відповів так: «Така дитина – це дитя пороків батьків, зла сімейного життя, це квітка, яка розквітає в атмосфері безсердечності, неправди, брехні, неробства, презирства до людей, нехтування своїм громадським обов'язком».

У Павлиші було багато дітей, яким він повернув спокій і радість дитинства... А для деяких дітей, які стали сиротами при живих батьках, він був справжнім батьком. «Якщо дитина виростає в обстановці безсердечності, – говорив В.Сухомлинський, – вона стає байдужою до добра і краси!». І прагнув налаштувати дитя на тон тієї струни, яка у кожної дитини своя і звучить на свій лад, намагався бути справедливим, не втратити довіру вихованців.

Не забував Василь Олександрович своїх вихованців і після закінчення школи. У музеї зберігався неопублікований лист В.Сухомлинського, адресований ректорові одного з вищих навчальних закладів України. Ось деякі витяги з нього:

« В .... медичному інституті, який Ви очолюєте, в даний час на фармацевтичному факультеті навчається випускниця нашої школи ..... Ми отримали від неї листа, сповненого горя і відчаю. Два роки вона складала вступні іспити в Ваш медінститут і не проходила за конкурсом. На третій рік вона пішла працювати в одну із лікарень Вашого міста. Склала екзамен, приїхала додому, отримала офіційне повідомлення про те, що зарахована на лікувальний факультет . Це була її мрія.

Але, приїхавши до інституту, вона не знайшла себе в списках зарахованих на лікувальний факультет, а значилась у списках студентів, зарахованих на фармацевтичне відділення, куди не мала намірів вступати. Секретар приймальної комісії, до якого вона звернулася за роз'ясненням, нічого не зміг їй пояснити і порадив звернутись до ректора. Але Ви, ректор інституту, відповіли: «Якщо не подобається, забирай документи, на твоє місце знайдеться багато бажаючих».

Відповідь Ваша свідчить про Вашу дрімуче невігластво і викликає здивування: як Ви можете виховувати людей? ...Ми не звертаємось до Вас з клопотанням. Як можна звертатись до Вас з проханням сторонній для Вас людині, якщо Ви не бажаєте розмовляти з своїми вихованцями , з тими, в чийх руках через кілька років буде знаходитись життя інших людей!

Наш педагогічний колектив висловлює обурення і невдоволення. Невдоволення тим, що Ви своєю байдужістю, грубістю вбиваєте в юних серцях віру в правду і справедливість... ». І підпис В.О.Сухомлинського – кандидата педагогічних наук, директора школи, Заслуженого учителя УРСР, члена-кореспондента Академії Педагогічних Наук СРСР. (Примітка авт.. Вихованка школи була переведена на лікувальний факультет, який закінчила успішно і впродовж багатьох років лікувала людей в рідному селищі).

Цей приклад ще раз наочно підтверджує думку про те, що ідея служіння людям, турбота про їх благополуччя, щастя, потреба постійно оберігати їх, особливо в годину важких життєвих випробувань, – одна з найголовніших у творах Сухомлинського. В умінні "відчувати душу" іншої людини, у здатності розуміти її душевний стан педагог убачав найціннішу рису моральності дитини. У книзі "Як виховати справжню людину" автор, звертаючись до дітей, писав: "Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, кривди, турботи, тяжких переживань іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій горе... Не будь байдужим" [т.2, с. 253].

Педагогічні, журналістські і письменницькі нахили у В.Сухомлинського виявились дуже рано. Ще до війни в районній газеті друкувались його вірші. Він не уявляв собі навчання в школі без казки, складав їх сам, разом з учителями, дітьми. У Павлиській школі була обладнана Кімната Казки. де зібрано понад 40 томиків казок, написаних школярами. В ній проходив один з найцікавіших для дітей етапів поетичної творчості.

Тривалий час Василь Олександрович був членом редакційної колегії журналу «Радянська школа», активно співпрацював з Педагогічним Товариством Української РСР, яке, на його думку, повинно сприяти творчій роботі всіх учителів Республіки. Про це він доповідав на ІУ з'їзді Педагогічного Товариства УРСР: – Без індивідуальної думки, без пошуку, без слова учителя все залишається мертвим. — і Програми, і підручники, і технічні засоби.

Під науковим керівництвом В.Сухомлинського було захищено декілька кандидатських дисертацій. Він рецензував багато

наукових робіт, пов'язаних з навчанням і вихованням школярів, ще більше писав сам.

Особливо часто переймався він у своїх працях питаннями накопичення у дітей естетичних вражень. Все, що бачила дитина, переступивши поріг Павлівської школи, все, до чого доторкалась, було красивим. І сама школа, що потопала в зелені дерев та квітів, і вчинки дорослих та дітей, які вчили і вчилися тут. «Ми вчимо бачити найтонші відтінки краси в природі в усі пори року, в будь-яку погоду. Хай дитина відчуває красу і захопиться нею, – писав В.Сухомлинський. – Хай в її серці і в пам'яті назавжди зберігаються образи, в яких відтворюється Батьківщина. Краса – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечних стосунків» [т.1, с. 178-179].

ВИСНОВКИ. 1. Значимість обраної проблеми набуває сьогодні особливої актуальності. Яким бути сучасному вчителю, який шлях обрати, щоб не втратити себе, не розчинитись у сучасному світі, повному злоби і протиріч, як не втратити професіоналізму? На ці питання знаходимо відповідь у багатоплановій педагогічній спадщині В. Сухомлинського. І хоч вона зазнавала певної еволюції, постійно збагачувалася, поглиблювалася, він жив і творив у застійні часи, проте ставлення до його діяльності й ідей не змінилося. Проблема професіоналізму вчителя – одна з найскладніших і найгостріших проблем, над якими треба працювати і в теоретичному, і в практичному планах, адже слово вчителя, як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити.

2. У сучасних умовах державотворення в Україні зростає роль гуманістичного виховання підростаючого покоління. У Законі України "Про освіту" метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Велика роль у цьому процесі належить вчителю, адже школа й учителі повинні формувати особистість відповідно до вимог сьогодення: "Учительська професія – це

людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється".

3. Хай послужить яскравим прикладом і дороговказом для наступних поколінь учителів привселюдне зізнання, винесене В.О.Сухомлинським в назву книги «Серце відаю дітям», підтверджене трудами і щоденними діями великого вчителя: «Що було найголовнішим у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей». Ця теза має стати програмною для нашого вчительства і всіх, хто причетний до однієї з найпочесніших у світі професій – педагогічної професії. Бо вся складність праці вихователя потребує повної самовідданості аж до самозречення, праці, яка посилює лише людям талановитим, терплячим, наполегливим і вольовим. Вихователь – людина, якій, крім педагогічного таланту, великою мірою притаманна глибока і стійка потреба, вміння щиро любити дітей, шанувати їх і робити все для того, щоб виховати кожного з них справжньою Людиною. Таким було педагогічне кредо відомого на весь світ педагога-новатора В.О.Сухомлинського.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Добрянський І.А., Мухін М.І. Гуманістична сутність педагогічних переконань і освітньої практики В.О.Сухомлинського / І.А.Добрянський, М.І.Мухін // Рідна школа, 2012. – №8-9 (992-993). – С. 13-19.
2. Добрянський І.А., Наумец О.Н. Новая школа с педагогом В.А.Сухомлинским. Направление развития воспитания в контексте реализации инициативы «Наша школа». Материалы международной научно-практической конференции (28-29 марта 2013г.) /Под ред. Н.Е.Щурковой, М.И.Мухин. – М.: АРКТИ, 2013. – 296 с.
3. Коваль В.Ю. Роль гуманістичного ідеалу В.О. Сухомлинського у вихованні студентської молоді. / Ю.В.Коваль //Вища школа, 2005.– С. 311-315.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. Т.1–5.– К., 1977.
5. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения / Л.Н. Толстой. – М., Учпедгиз, 1953.– С. 342.
6. Шимчук О.М. Новаторські ідеї В.О.Сухомлинського в контексті гуманістичної педагогіки [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.edu.md/ru/>